

اتاق بازرگانی صنایع معادن و کشاورزی ایران

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

تحلیل قیمت تضمینی گندم از منظر تورم تولید کننده کشاورزی در سال ۱۴۰۴

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

شناسنامه گزارش

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

عنوان:

تحلیل قیمت تضمینی گندم از منظر تورم تولید کننده کشاورزی در سال ۱۴۰۴

گروه اقتصاد کشاورزی

تهیه کننده: بهزاد فکاری سردهایی، محمدمهدی فارسی و حسین حاجی میرزا

ناظر علمی: کوروش صادقزاده

تاریخ انتشار: اردیبهشت ۱۴۰۴

طبقه بندی موضوعی: سیاست های حمایتی

واژه های کلیدی: سیاست حمایتی، تورم، قانون بودجه ۱۴۰۴

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵ - اتاق بازرگانی،

صنایع، معادن و کشاورزی ایران، ساختمان جدید، طبقه ۳، تلفن: ۸۵۷۳۲۸۵۱

مقدمه

قیمت تضمینی گندم در ایران یکی از ابزارهای مهم سیاست‌گذاری دولت به منظور حمایت از این محصول اساسی و تأمین امنیت غذایی کشور است. حسب ادبیات موضوع، این سیاست به عنوان مشوق طرف عرضه؛ ابزاری برای تأمین تقاضا و تقویت امنیت غذایی است. به نحوی که با اعمال قیمت حمایتی جذاب برای یک محصول، کشاورزان از اثرات نامطلوب قیمت بازار (کاهش قیمت) محافظت می‌شوند (گودا و همکاران^۱، ۲۰۲۱). در ایران نیز سیاست مذکور، باهدف ایجاد انگیزه برای کشاورزان جهت استمرار کشت گندم، جبران هزینه‌های تولید، و کاهش وابستگی به واردات طراحی شده است. هر ساله دولت، از طریق شورای قیمت‌گذاری محصولات اساسی کشاورزی، قیمت خرید تضمینی گندم را با در نظر گرفتن هزینه‌های تولید، سود متعارف کشاورز، و شرایط بازار تعیین و اعلام می‌کند. اجرای مؤثر این سیاست می‌تواند به پایداری تولید گندم و ارتقای معیشت کشاورزان کمک شایانی کند، هرچند چالش‌هایی نظیر تأخیر در پرداخت مطالبات، نوسانات هزینه‌های تولید و اختلاف بین قیمت بازار و قیمت تضمینی همچنان پابرجاست. در ادامه به بند ب تبصره و قانون تضمین خرید محصولات اساسی کشاورزی اشاره می‌گردد:

بند ب تبصره ۱۳: پرداخت وجوه ناشی از خرید تضمینی تمامی گندم تولیدی داخل کشور به ذی‌نفع نهایی بر اساس شماره ملی و موقعیت مکانی (واحد قطعات اراضی کشاورزی به صورت نقشه) انجام می‌گردد. فروش گندم یارانه‌ای صرفاً برای مصارف خبازی مجاز است و برای سایر مصارف فروش گندم و آرد به قیمت تمام‌شده به علاوه سود متعارف صورت می‌گیرد. دستگاه مباشر موظف است تمام وجوه حاصل از فروش گندم و آرد یارانه‌ای و غیریارانه‌ای را پس از کسر هزینه مندرج در بودجه مصوب شرکت مادر تخصصی بازرگانی دولتی ایران به ردیف درآمدی مربوط واریز نموده تا برای مصرف در یارانه گندم، آرد و نان توسط سازمان تخصیص یابد. به منظور پرداخت به موقع بهای خرید گندم از تولیدکنندگان داخلی، به سازمان برنامه و بودجه کشور اجازه داده می‌شود به ازای قرارداد تأمین مالی با بانک‌ها از طریق خزانه‌داری، اوراق خزانه اسلامی درون سالی منتشر نماید. آیین‌نامه اجرائی این بند با پیشنهاد مشترک سازمان برنامه و بودجه کشور با همکاری وزارت جهاد کشاورزی حداکثر تا پایان فروردین ماه تهیه می‌شود و به تصویب هیأت‌وزیران می‌رسد.

ماده (۱) قانون اصلاح قانون تضمین خرید محصولات اساسی کشاورزی (مصوب سال ۱۳۹۹):

ماده ۱ – تبصره (۱) ماده واحده قانون تضمین خرید محصولات اساسی کشاورزی مصوب ۶/ ۲۱/ ۱۳۶۸ با اصلاحات و الحاقات بعدی آن به شرح زیر اصلاح می‌شود:

تبصره ۱ – به منظور نیل به خودکفایی در محصولات اساسی کشاورزی موضوع این قانون، «شورای قیمت‌گذاری و اتخاذ سیاست‌های حمایتی محصولات اساسی کشاورزی» که از این پس در این قانون به اختصار شورا نامیده می‌شود با وظایف و ترکیب زیر تشکیل می‌شود:

الف – وظایف:

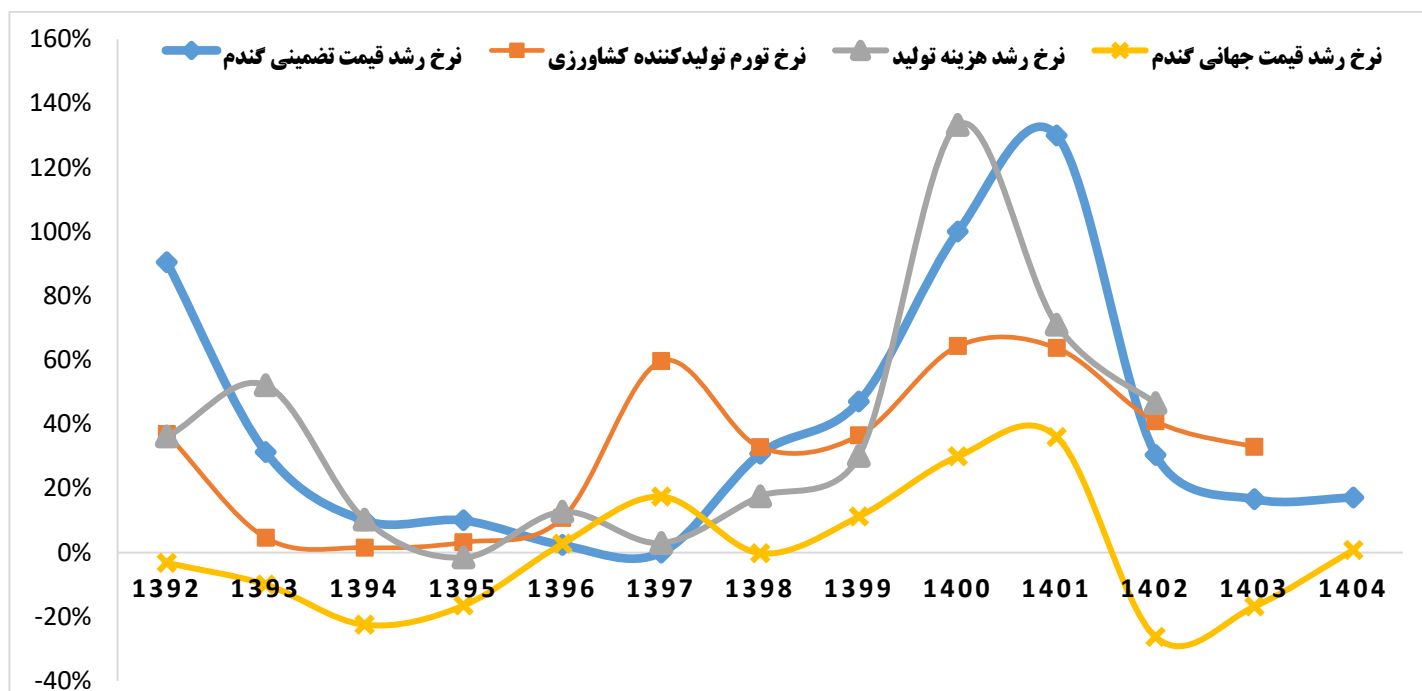
۱ – تعیین قیمت تضمینی محصولات اساسی کشاورزی با در نظر گرفتن معیارهای زیر:

¹ Guda, H., Dawande, M., Janakiraman, G., & Rajapakshe, T. (2021). An economic analysis of agricultural support prices in developing economies. *Production and Operations Management*, 30(9), 3036-3053.

- ۱-۱- هزینه‌های واقعی تولید و سود متعارف؛
- ۱-۲- حفظ رابطه مبادله داخل و خارج بخش کشاورزی؛
- ۱-۳- آخرین نرخ تورم اعلامی مرکز آمار ایران؛
- ۱-۴- هزینه تمام‌شده محصول مشابه وارداتی شامل هزینه خرید در مبدأ، هزینه‌های حمل‌ونقل، تعرفه‌های وارداتی، هزینه‌های حمل داخلی کشور و سایر هزینه‌های مترتب بر واردات محصول مشابه؛

طبق قانون تضمین خرید محصولات اساسی کشاورزی، چهار معیار شامل هزینه تولید گندم، نسبت مبادله بخش کشاورزی با سایر بخش‌ها، نرخ تورم تولیدکننده بخش کشاورزی و قیمت جهانی گندم باید در تعیین قیمت تضمینی این محصول مورد توجه قرار گیرد. در راستای بررسی میزان تحقق این الزامات قانونی، روند نرخ رشد قیمت تضمینی گندم طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۴ با سه شاخص مرتبط شامل نرخ تورم تولیدکننده غلات، نرخ رشد هزینه تولید گندم و نرخ رشد قیمت جهانی گندم مورد مقایسه قرار گرفته است. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که نرخ رشد قیمت تضمینی گندم در این دوره با نرخ تورم تولیدکننده غلات ۹۰ درصد، با نرخ رشد هزینه تولید گندم ۷۶ درصد و با نرخ رشد قیمت جهانی گندم ۶۴ درصد همبستگی دارد. به بیان دیگر، از میان سه شاخص فوق بیشترین هماهنگی قیمت تضمینی با نرخ تورم تولیدکننده غلات بوده و پس از آن شاخص‌های هزینه تولید و قیمت جهانی به ترتیب در رتبه‌های دوم و سوم قرار گرفته‌اند.

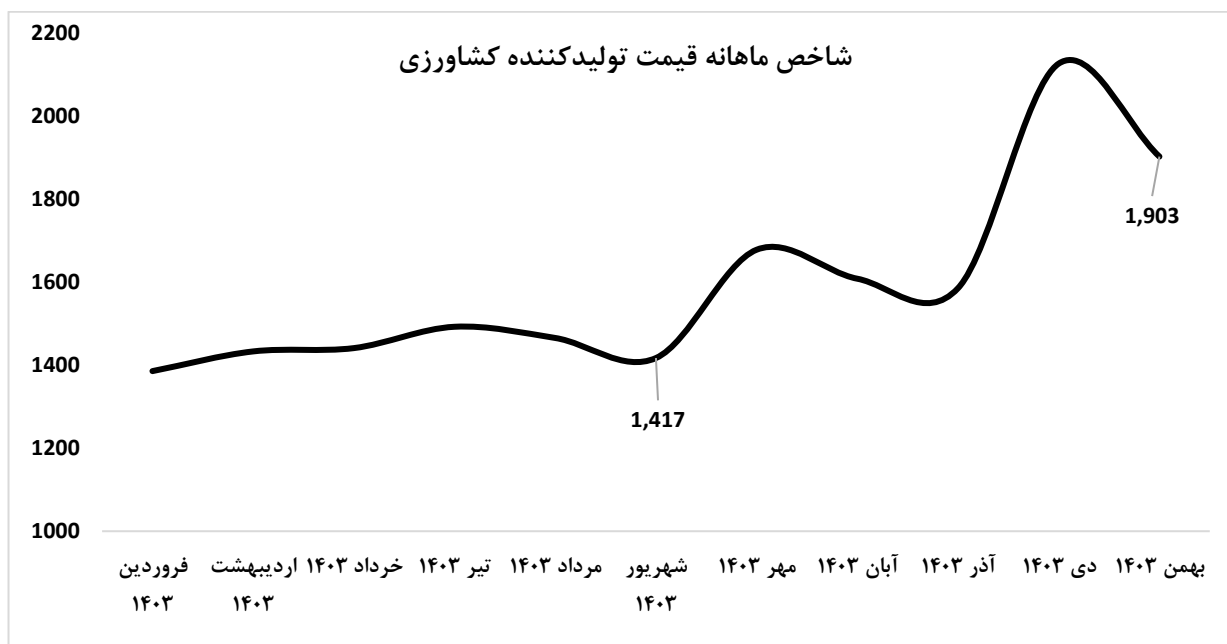
بررسی متوسط نرخ رشد شاخص‌های فوق نشان می‌دهد که طی سال‌های ۱۳۹۹ (تصویب قانون اصلاح تضمین خرید محصولات کشاورزی) تا ۱۴۰۳، قیمت تضمینی گندم به‌طور متوسط سالانه ۵۱/۳ درصد، هزینه تولید غلات سالانه ۴۰/۲، نرخ تورم تولیدکننده کشاورزی ۴۴/۶ درصد و قیمت جهانی گندم نیز ۱/۷ درصد رشد داشته است (نمودار ۱)؛ بنابراین قیمت‌های تعیین‌شده برای گندم بیشتر از تورم تولیدکننده و هزینه تولید گندم بوده است. اما در سال زراعی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ قیمت تضمینی گندم ۲۰۵۰۰ تومان به ازای هر کیلو تعیین‌شده است که نسبت به سال زراعی قبل ۱۷/۱ درصد رشد داشته است در صورتیکه شاخص قیمت تولیدکننده کشاورزی در سال ۱۴۰۳ حدود ۳۳ درصد رشد داشته و قیمت جهانی حدود ۱۶/۸ درصد کاهش داشته است و اطلاعات سایر متغیر برای سال ۱۴۰۳ منتشر نشده است.

نمودار ۱- نرخ رشد قیمت تضمینی گندم در مقایسه با هزینه تولید گندم، نرخ تورم تولیدکننده کشاورزی و قیمت جهانی (منبع: مرکز آمار ایران و فائو)

در سال جاری نیز مشابه سال‌های گذشته، موضوع قیمت تضمینی گندم همواره یکی از چالش‌های اصلی میان دولت و کشاورزان بوده است. از یک‌سو، کشاورزان با استناد به افزایش هزینه‌های تولید، نوسانات قیمت نهاده‌ها، دستمزد نیروی کار و فشارهای تورمی، خواستار تعیین قیمتی منصفانه و واقعی برای گندم هستند که بتواند معیشت آن‌ها را تأمین کرده و انگیزه لازم برای ادامه کشت این محصول راهبردی را حفظ نماید. از سوی دیگر، دولت با در نظر گرفتن محدودیت‌های بودجه‌ای و آثار اقتصادی ناشی از افزایش قیمت خرید تضمینی بر بازار آرد و نان، تلاش دارد تا تعادلی میان منافع تولیدکننده و مصرف‌کننده برقرار کند. جهت بررسی بهتر موضوع دو نکته مطرح می‌گردد:

- با لحاظ نرخ تورم سال ۱۴۰۳ برای تولیدکننده که ۳۳ درصد و در نظر گرفتن قیمت تضمینی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ گندم ۱۷۵۰۰ تومان، قیمت تضمینی محاسبه شده بر این مبنا برای گندم در سال زراعی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ حدود ۲۳۲۷۰ تومان خواهد شد. البته این نکته را نیز باید مدنظر قرار داد که اگر دولت نرخ ۲۰۵۰۰ تومان را در ابتدای سال جاری افزایش ندهد، مجبور خواهد شد برای سال زراعی ۱۴۰۴-۱۴۰۵ با نرخ تورم مضاعف نیمه دوم سال ۱۴۰۴ (موعد شهریور ۱۴۰۴ جهت تعیین قیمت) قیمت تضمینی را افزایش دهد.
- با لحاظ قیمت ۲۰۵۰۰ تومان اعلام شده در شهریورماه سال ۱۴۰۳ برای گندم، نرخ تورم تولیدکننده کشاورزی از شهریور ۱۴۰۳ تا بهمن‌ماه ۱۴۰۳ (آخرین اطلاعات اعلامی مرکز آمار ایران)، تولیدکننده کشاورزی با تورم ۳۴ درصدی طی ۵ ماه سال ۱۴۰۳ مواجه بوده است که با در نظر گرفتن نرخ تورم ۵ ماه اخیر، قیمت تضمینی ۲۰۵۰۰ تومانی به ۲۷۵۰۰ تومان افزایش خواهد داشت.

نمودار ۲- شاخص قیمت ماهانه تولیدکننده کشاورزی (منبع: مرکز آمار ایران)

بنابراین با توجه به محاسبات صورت گرفته و با لحاظ نقش راهبردی گندم در تقویت امنیت غذایی کشور و اهمیت آن در تأمین معیشت بخش قابل توجهی از کشاورزان، توصیه می‌شود دولت در تعیین قیمت تضمینی گندم، به جای اتکا صرف به ملاحظات بودجه‌ای، رویکردی هزینه محور، منصفانه و مبتنی بر واقعیات اقتصادی اتخاذ نماید. در این راستا، بی‌توجهی به تعیین قیمت تضمینی گندم در سطحی کمتر از هزینه تمام‌شده و بدون در نظر گرفتن تورم نهاده‌ها، علاوه بر کاهش انگیزه تولید و سطح زیر کشت، می‌تواند به زیان مالی کشاورزان، تغییر الگوی کشت، سوق یافتن گندم به مصارف غیرخوراکی، افزایش واردات و درنهایت تهدید امنیت غذایی کشور منجر شود. لذا ضروری است دولت با رویکردی هزینه محور و کارشناسی، نرخ تضمینی را به‌موقع و متناسب با واقعیات اقتصادی تعیین نماید. همچنین دولت در کنار خرید تضمینی گندم باید به انجام سایر وظائف خود از جمله موارد زیر در زمان مناسب اهتمام نماید:

۱- تدارکات:

- a. تهیه کود فسفات، پتاس و ازت
 - b. سوخت کافی و به‌موقع
 - c. ماشین‌آلات از جمله کمباین برداشت
 - d. تأمین نقدینگی لازم جهت پرداخت وام (سرمایه در گردش) با بهره مناسب
- ۲- یارانه تعهد شده دولت به‌موقع پرداخت گردد.
- ۳- با توجه به افزایش قیمت کالاهای موردنیاز کاشت گندم از جمله قیمت سموم و سایر اقلام وارداتی موردنیاز تولید گندم (به دلیل افزایش قیمت دلار) قدرت مبادله کالا برای کشاورز حفظ گردد.

شایان ذکر است، خودکفائی در تولید گندم خارج از توان زیست بوم کشور بوده و ناگزیر باید بخشی از نیاز گندم از طریق کشت فراسرزمینی و لاجرم واردات تأمین گردد و فشار بیش از حد به تولید محصولات کشاورزی منجر به تخریب زیست بوم خواهد شد.

جدول ۱- قیمت تضمینی، هزینه تولید، شاخص قیمت تولیدکننده کشاورزی و قیمت جهانی گندم

سال زراعی	قیمت مصوب گندم-ریال	نرخ رشد قیمت تضمینی گندم	هزینه تولید یک کیلو با احتساب محصول فرعی-ریال	نرخ رشد هزینه تولید گندم	شاخص قیمت کل کشاورزی	نرخ تورم تولیدکننده	قیمت جهانی گندم (دلار بر تن)	نرخ رشد قیمت جهانی گندم
۱۳۹۰-۹۱	۴۲۰۰		۳۵۰۰		۶۷		۳۰۴	
۱۳۹۱-۹۲	۸۰۰۰	۹۰.۵٪	۴۷۶۵	۳۶.۱٪	۹۱	۳۶.۹٪	۲۹۴	-۳.۳٪
۱۳۹۲-۹۳	۱۰۵۰۰	۳۱.۳٪	۷۲۵۰	۵۲.۲٪	۹۵	۴.۶٪	۲۶۵	-۱۰.۰٪
۱۳۹۳-۹۴	۱۱۵۵۰	۱۰.۰٪	۷۹۹۵	۱۰.۳٪	۹۷	۱.۵٪	۲۰۵	-۲۲.۵٪
۱۳۹۴-۹۵	۱۲۷۰۵	۱۰.۰٪	۷۸۷۰	-۱.۶٪	۱۰۰	۳.۳٪	۱۷۱	-۱۶.۵٪
۱۳۹۵-۹۶	۱۳۰۰۰	۲.۳٪	۸۸۷۰	۱۲.۷٪	۱۱۱	۱۰.۸٪	۱۷۶	۲.۸٪
۱۳۹۶-۹۷	۱۳۰۰۰	۰.۰٪	۹۱۳۵	۳.۰٪	۱۷۷	۵۹.۷٪	۲۰۷	۱۷.۴٪
۱۳۹۷-۹۸	۱۷۰۰۰	۳۰.۸٪	۱۰۷۴۰	۱۷.۶٪	۲۳۵	۳۲.۸٪	۲۰۶	-۰.۳٪
۱۳۹۸-۹۹	۲۵۰۰۰	۴۷.۱٪	۱۳۹۷۵	۳۰.۱٪	۳۲۱	۳۶.۵٪	۲۳۰	۱۱.۳٪
۱۳۹۹-۰۰	۵۰۰۰۰	۱۰۰.۰٪	۳۲۶۰۰	۱۳۳.۳٪	۵۲۷	۶۴.۳٪	۲۹۸	۳۰.۰٪
۱۴۰۰-۰۱	۱۱۵۰۰۰	۱۳۰.۰٪	۵۵۷۳۵	۷۱.۰٪	۸۶۳	۶۳.۷٪	۴۰۶	۳۶.۰٪
۱۴۰۱-۰۲	۱۵۰۰۰۰	۳۰.۴٪	۸۱۶۹۵	۴۶.۶٪	۱۳۱۶	۴۰.۹٪	۲۹۹	-۲۶.۳٪
۱۴۰۲-۰۳	۱۷۵۰۰۰	۱۶.۷٪			۱۶۱۷	۳۳.۰٪	۲۴۹	-۱۶.۸٪
۱۴۰۳-۰۴	۲۰۵۰۰۰	۱۷.۱٪					۲۵۱	۰.۸٪
متوسط رشد سالانه طی ۵ سال اخیر		۵۱.۳٪		۴۰.۳٪		۴۴.۶٪		۱.۷٪

مركز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان موسوی (فرصت)، شماره ۱۷۵
کدپستی: ۱۵۸۳۶۴۸۴۹۹ شماره تماس: ۰۲۱-۸۵۷۳۲۸۵۱
وب سایت: www.awnrc.com ایمیل: info@awnrc.com